

15. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників : затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-п#Text>.

16. Про гарантії і компенсації для працівників, які направляються для підвищення кваліфікації, підготовки, перепідготовки, навчання інших професій з відривом від виробництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.05.1997. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-97-%D0%BF#Text>.

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.1.8>

ПІДПАЛА І.В.

МОРЯК ЯК СУБ'ЄКТ МІЖНАРОДНОГО ТРУДОВОГО ПРАВА

SAILOR AS A SUBJECT OF INTERNATIONAL LABOR LAW

Міжнародне трудове право є однією з галузей у системі сучасного міжнародного права і очевидним є той факт, що його суб'єктний склад не може бути ширшим від суб'єктів міжнародного права. З'ясування правового статусу суб'єктів у ньому базується на тих самих теоретичних засадах, що вироблені теорією міжнародного права. Суб'єкт міжнародного права – це носій міжнародних прав та обов'язків, які виникають згідно із загальними нормами міжнародного права або приписами міжнародно-правових актів. Отже, суб'єктом міжнародного трудового права вважаються такі носії прав і обов'язків у сфері міжнародного правового регулювання трудових відносин, які є учасниками таких відносин через свій міжнародно-правовий статус. Моряк як суб'єкт права характеризується такими правовими категоріями, як здібність до правоволодіння, до правореалізації, сама реалізація права, правові наслідки правоволодіння і правореалізації, в тому числі юридична відповідальність, юридичні гарантії. Будучи єдиним носієм, що здібний до праці у світових водяних просторах, моряк посідає центральне місце серед інших суб'єктів міжнародного трудового права, призваних своєю діяльністю створювати умови для ефективної реалізації своїх здібностей до праці на міжнародному рівні. При цьому суб'єкти міжнародного права, а саме моряки, визнані такими, що володіють рівними загальносуб'єктивними правами і обов'язками. Зроблено висновок, що саме трудова правосуб'єктність є складовою частиною правового статусу моряка у сфері міжнародного трудового права, але не навпаки, яка виступає необхідною передумовою виникнення трудових прав і обов'язків. За наявності трудової правосуб'єктності моряк є суб'єктом міжнародного трудового права, тому щоб мати цю можливість – стати суб'єктом міжнародних трудових відносин у сфері застосування найманої праці, моряк обов'язково повинен володіти трудовою правосуб'єктністю. Необхідно підкреслити, що трудова правосуб'єктність має виняткову важливість у сфері міжнародного трудового права, оскільки вона є вихідною, необхідною передумовою участі моряка у відносинах із застосуванням найманої праці, законодавчо надаючи йому можливість бути учасником цих відносин.

Ключові слова: суб'єкт міжнародного трудового права, міжнародне право, національне законодавство, моряк, судновласник, трудові відносини.

International labor law is one of the branches in the system of modern international law and it is obvious that its subject composition cannot be broader than the subjects of international law. Clarification of the legal status of the subjects in it is based on the same theoretical foundations produced by the theory of international law. The subject of international law is the bearer of international rights and obligations that arise in accordance with the general norms of international law or the prescriptions of international legal acts. Thus, the subjects of international labor law are such holders of rights and obligations in the field of international legal regulation of labor relations, who are participants in such relations by virtue of their international legal status. A seaman, as a subject of law, is characterized by such legal categories as: the ability to hold rights, to fulfill the law, the very implementation of the law, the legal consequences of legal ownership and legal implementation, including legal responsibility, legal guarantees. Being the only carrier capable of working in the world's waterways, the sailor occupies a central place among other subjects of international labor law, whose activities are called upon to create conditions for the effective realization of their abilities to work at the international level. At the same time, the subjects of international law, namely seafarers, are recognized as such, as well as those claiming such a status, having equal rights and obligations outside the country. It is concluded that labor legal personality is an integral part of the legal status of a seafarer in the field of international labor law, but not vice versa, which is a necessary prerequisite for the emergence of labor rights and responsibilities. In the presence of labor legal personality, a seafarer is a subject of international labor law, because to have this opportunity – to become a subject of international labor relations in the field of employment, the seafarer must have labor legal personality. It should be emphasized that labor legal personality is of paramount importance in the field of international labor law, as it is the initial, necessary prerequisite for the participation of seafarers in relations with the use of hired labor, legally giving him the opportunity to be a party to these relations.

Key words: *subject of international labor law, international law, national legislation, seaman, ship owner, labor relations.*

Вступ. Передусім до суб'єктів міжнародного трудового права належать держави, об'єднання держав, міжнародні організації та фізичні особи. Міжнародно-трудова правосуб'єктність при цьому визначається обсягом прав та обов'язків суб'єктів міжнародного права. Важливим для визначення правового статусу цих суб'єктів є право брати участь у міжнародному співробітництві з будь-яких питань, що становлять міжнародний інтерес та обов'язок забезпечувати і дотримувати належний рівень гарантування та захисту основних прав і свобод на відповідній території, що водночас є і основними принципами сучасного міжнародного права.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд суб'єктів міжнародного права, зокрема моряків.

Результати дослідження. Суб'єкти міжнародного трудового права, по-перше, мають право реалізовувати свої інтереси у сфері праці, трудової міграції, соціального забезпечення шляхом укладення міжнародних договорів на дво- та багатосторонній основі; по-друге, вони мають право брати участь у діяльності міжнародних організацій з універсальним та спеціальним статусом і у прийнятті правових приписів щодо правового регулювання праці; по-третє, їм надано право об'єднуватись і виробляти спільні рішення у цій сфері на регіональній основі [1].

Глобалізаційні та інтеграційні процеси сьогодення сприяють розвитку суспільних приватноправових відносин з так званим іноземним елементом. Саме інтернаціоналізація цивільно-правових відносин та мобільність людей ставлять на перший план необхідність подолання колізій національних законодавств. Робота моряків за контрактом на судах іноземних судовласників, на відміну від роботи представників інших (берегових) професій, найтіснішим чином та найчастіше пов'язана з необхідністю подолання таких колізій. Це зумовлене, перш за все, специфікою морського транспорту та складностями, викликаними присутністю в таких відносинах іноземного елемента. Під останнім, згідно із Законом «Про міжнародне приватне право», слід розуміти ознаку, яка характеризує приватноправові відносини та виявляється в одній або кількох таких формах: хоча б один учасник правовідносин є іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; об'єкт правовідносин перебуває на території іноземної держави;

юридичний факт, який впливає на виникнення, зміну або припинення правовідносин, мав чи має місце на території іноземної держави (ст. 1) [2]. У сучасних умовах, коли флоти традиційних морських націй, які звичайно відрізнялися високим рівнем безпеки, зменшуються, кількість суден під прапорами інших держав з невеликим досвідом судноплавства зростає. З кожним роком скорочуються екіпажі суден, а їх технічне обладнання та технологія перевезень стають більш складними. Все більшого поширення набувають багатонаціональні екіпажі, в яких спілкування людей та, як наслідок, їхня спільна діяльність із забезпечення безпеки судна є утрудненою. Згідно з цим, моряки є суб'єктами міжнародного трудового права, позаяк працюють у іноземного судовласника [3]. Довгий час уявлення про міжнародне право як регулятора виключно міжнародних відносин породжувало «прив'язку» суб'єктів господарської діяльності тільки до цих відносин, згодом суб'єктів приватних відносин. Учасники вказаних відносин у разі такого підходу почали претендувати на міжнародну правосуб'єктність. Тому у вітчизняній теорії отримало поширення особливе поняття суб'єкта міжнародного права, що відрізняється від поняття суб'єкта у загальній теорії права. Концепція особливого статусу моряка як суб'єкта міжнародного права полягає в тому, що здібність брати участь у відносинах, що регулюються міжнародно-правовими нормами, розглядається як передумова, але не головна риса суб'єкта. Риси, що відрізняють суб'єктів міжнародного права, виявляються в тому, що вони не перебувають під чією-небудь владою і юрисдикцією і займають незалежне стосовно один одного положення. Насамперед такий особливий статус визнається за державами, оскільки вони є учасниками міждержавних відносин, а також за міжнародними (міжурядовими) організаціями [4].

Особлива властивість суб'єктів міжнародного права – це, безперечно, юридична здібність володіти міжнародними правами і нести обов'язки. У численних визначеннях суб'єкта міжнародного права підкреслюються і інші його властивості: участь у міжнародних правовідносинах у розробці і створенні норм міжнародного права, відповідальність за порушення цих норм і принципів та ін. Тільки владні суб'єкти можуть володіти частиною таких ознак, іншими словами, держави. Не володіють незалежним становищем у міжнародних відносинах фізичні особи (індивіди) і юридичні, тому що перебувають під владою відповідних держав, їх самостійний міжнародно-правовий статус заперечується традиційною доктриною міжнародного права, яка не визнає індивідів суб'єктами міжнародного права. Визнання індивіда суб'єктом міжнародного права потребувало б зміни самої природи цього права, але з такою думкою неможливо погодитися, позаяк природа міжнародного права залишається незмінною. Визнання індивіда суб'єктом міжнародного права розширить регулятивну здібність міжнародного права. З позиції поняття міжнародного права в широкому сенсі, а не тільки як міждержавного (міжнародного публічного) можна натепер визначити місце індивіда у системі суб'єктів міжнародного права [5]. Оскільки реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні здійснюється шляхом входження норм міжнародного права у норми внутрішньодержавного права, сам процес входження норм міжнародного права до національного законодавства є імплементацією. Засоби входження іменуються трансформацією. Трансформація може бути загальною та індивідуальною. У разі загальної трансформації держава встановлює, що всі або тільки певні види прийнятих нею міжнародно-правових норм є частиною національного права країни. У разі індивідуальної трансформації в кожному випадку необхідно вводити міжнародні норми до національного права країни спеціальним актом [6].

При цьому суб'єктами міждержавного права можуть бути тільки держави чи створені ними похідні суб'єкти – міжнародні міжурядові організації і вони правомочні на створення норм міжнародного права шляхом погодження своїх свобод. Така ознака міжнародної правосуб'єктності, як участь у міжнародних правовідносинах, не може відноситися тільки до держав, учасниками більшості міжнародних відносин можуть ставати індивіди та юридичні особи. Індивід і держава – явища не однопорядкові, лише завдяки нормотворчим зусиллям одних інші здібні набувати того чи іншого міжнародно-правового статусу. Фізична особа не в змозі створювати своїми діями норми міжнародного права. Однак безпосереднім адресатом деяких із таких норм, а отже, і суб'єктом міжнародних правовідносин фізична особа, безперечно, є. Відсутність при цьому в індивіда нормоутворюючих функцій свідчить лиш про його специфічність як суб'єкта права, а не про те, що у нього немає і не може бути міжнародної правосуб'єктності. Багато міжнародно-правових норм, зокрема норми міжнародного трудового права, спеціально адресовані індивідам з метою застосування правовідносин з їх участю. До правовідносин з участю держави такі норми не можуть бути застосовані, позаяк одним із суб'єктів таких правовідносин повинен виступати робітник – індивід [7].

Працівники є суб'єктами трудового права, які можуть створювати об'єднання з метою захисту своїх соціально-трудова прав. Раніше найбільш поширеною формою такого об'єднання виступав «трудова колектив». З легкої руки законотворців поняття «трудова колектив» стало замінюватися невизначеним терміном «працівники». Поняття «колектив працівників» окремих професій, таких як моряки, що є суб'єктом трудових правовідносин, входить у зміст багатьох конвенцій МОП (Конвенція 2006 р. «Про працю в морському судноплаванні», Конвенція 1996 р. № 178 «Про інспекцію умов праці та побуту моряків»). Як суб'єкт трудового права працівники являють собою об'єднання громадян, пов'язаних спільною метою, загальним трудовим процесом і системою правил поведінки, а також організаційною структурою, що забезпечує їх внутрішню єдність, і беруть участь своєю працею в діяльності судноплавної компанії на основі трудового договору з нею. Наявність безпосередньо соціально-трудова зв'язків між працівниками, спільність завдань зумовлюють психологічний клімат, що виражається в реакціях працівників на різні фактори, що впливають на трудовий процес. Тому працівники – це не випадкове скупчення людей за якоюсь ознакою, а соціально-трудова об'єднання, що володіє організаційною єдністю, спільними органами управління, що діють у рамках конкретної організації, яка застосовує працю працівників. Як суб'єкти трудового права працівники діють на рівні організації загалом та її структурних підрозділів (цехи, виробництва, відділи і т.д.) [8].

У більшості здійснення і гарантії трудових прав залежать від держави, яка призвана приймати відповідні правові норми. Однак навіть відсутність у національному законодавстві тих чи інших норм про працю не може свідчити про відсутність відповідних прав чи гарантії у суб'єктів трудового права – працівників. У такому разі держава відіграє важливу роль у реалізації прав і гарантії робітників, але від її діяння не завжди залежить набуття чи втрата робітником своїх суб'єктивних трудових прав. У міжнародному праві відсутні норми, які б перешкоджали індивідам набувати прав, що надаються звичайним чи договірним міжнародним правом.

Визнання моряка суб'єктом міжнародного права, в тому числі міжнародного трудового права, яке відповідає прийнятому у загальній теорії права розумінню суб'єкта, є найбільш правильним. У науці міжнародного права немає підстав відмовлятися від загальноприйнятого визначення «суб'єкт права», що служить для позначення тих, до кого звернено право, на кого поширюються його норми. Слід визнати правильним також те, що «якість» правосуб'єктності особа набуває незалежно від величини кола правовідносин, в яких вона бере участь чи може брати участь. Досить присутності однієї такої правовідносини, щоб набути «якість» правосуб'єктності [9].

Тому суб'єктом міжнародного права необхідно вважати такого учасника міжнародних відносин, поведінка якого безпосередньо регулюється нормами міжнародного права. Іншими словами, суб'єкт міжнародного права – це учасник міжнародних відносин, який має міжнародні права та несе міжнародні обов'язки або є носієм міжнародної правосуб'єктності [10].

Поняття суб'єкта міжнародного права за такого підходу ідентифікується з юридичною можливістю участі в правовідносинах, що регулюються міжнародно-правовими нормами і володінням необхідними для цього правами і обов'язками. Загальнотеоретичне визначення суб'єкта права поєднано з констатацією суб'єктивного права участі у відносинах, які регулюються тільки правовими нормами. Відповідно до цього носії прав і обов'язків, встановлених правовими нормами, характеризуються як суб'єкти права. Суб'єкти права – це учасники суспільних відносин, які за своїми особливостями можуть бути носіями суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. Можна дійти висновку про необхідність перегляду традиційного для міжнародно-правової доктрини визначення суб'єкта міжнародного права, в основу якого покласти ознаки самостійності і незалежності носіїв міжнародної правосуб'єктності, а також їх здібність брати участь у міжнародному нормотворчому процесі [11].

Таким чином, суб'єктами міжнародного трудового права виступатимуть моряки як носії міжнародних прав і обов'язків, що закріплені у загальноновизначених нормах міжнародного трудового права, поведінка яких безпосередньо буде регулюватися цими нормами і які вступають чи можуть вступати у міжнародні правовідносини, що виникають у процесі використання Світового океану і морського дна.

Характеристику суб'єкта міжнародного трудового права відображають різноманітні аспекти його міжнародної морської правосуб'єктності, які своєю чергою відображають здібність цього суб'єкта, а саме моряка, з одного боку, підпадати під безпосередній вплив норм міжнародного трудового права, з другого – володіти міжнародними правами і обов'язками міжнародного морського права і з третього – бути учасником міжнародних трудових і морських правовідносин [12].

У відповідності до сучасного трактування предмета міжнародно-правового регулювання приймають характеристику суб'єкта міжнародного трудового права як діючого чи можливого

учасника трудових правовідносин, що регулюються міжнародно-правовими нормами, та як носія встановлених цими нормами прав і обов'язків, тому визнається і пов'язана з цим підходом реальність входження у сферу такого роду відносин нових учасників: міжнародних об'єднань і неурядових організацій, юридичних осіб, фізичних осіб (індивідів) [9].

У наявній правовій системі суб'єкти міжнародного трудового права розглядається як держави, міждержавні організації і здебільшого фізичні особи, які мають міжнародну правосуб'єктність. У міжнародному праві держави і міждержавні організації посідають головне місце, оскільки міжнародне право походить від природи, виду та сутності суб'єктів міжнародного права, потім юридичні і фізичні особи. Міжнародне право служить інтересам і потребам указаних суб'єктів, регулює відповідні суспільні відносини між ними, визначає їхній статус, права та обов'язки, оскільки на все це є воля відповідних суб'єктів міжнародного права [13].

Моряк як суб'єкт права характеризується такими правовими категоріями, як: здібність до праволодіння, до правореалізації, сама реалізація права, правові наслідки праволодіння і правореалізації, в тому числі юридична відповідальність, юридичні гарантії. Будучи єдиним носієм, що здібний до праці у світових водяних просторах, моряк посідає центральне місце серед інших суб'єктів міжнародного трудового права, призначених власною діяльністю створювати умови для ефективної реалізації своїх здібностей до праці на міжнародному рівні. При цьому суб'єкти міжнародного права, а саме моряки, визнані такими, що володіють рівними загальносуб'єктивними правами й обов'язками. До таких прав і обов'язків, зокрема, належать:

- право (юридична здібність) участі у відносинах, які регулюються міжнародно-правовими нормами, та взаємодії з іншими суб'єктами;
- право реалізації у цих відносинах своєї суб'єктивної правомочності і несення обов'язків;
- право захисту своїх прав, передбачених юридичними нормами;
- обов'язок поваги статусу інших суб'єктів;
- обов'язок сумлінного додержання міжнародних правил і норм [6].

Найбільш чітко визнає суб'єктами фізичних та юридичних осіб, які прямо чи опосередковано беруть участь у трудових і тісно пов'язаних з ними відносинах, трудове право. Як зазначено у Великому юридичному словнику, суб'єкт права у національному праві – особа (фізична, юридична), держава, державне або інше утворення, що володіє здатністю мати та здійснювати безпосередньо або через представника права і юридичні обов'язки (тобто правосуб'єктність). Тому моряк як суб'єкт права має обов'язки, що є елементом правовідносин морських, трудових галузей права, але в кожній з них положення його як суб'єкта має певну специфіку, позаяк основними суб'єктами трудового права є працівники та роботодавці, а в поєднанні з морським правом це будуть моряки і судовласники [14].

Особи, що є учасниками трудових відносин, користуються також правами і обов'язками. Стосовно до міжнародного морського трудового права такими особами є робітник – моряк, судовласник, агентство найму – кріюінг, фрахтувальник (у тайм – чартері), при чому всі вони одночасно можуть бути учасниками одних і тих же правовідносин. Такі особи беруть участь у правовідносинах, які носять характер трудових, і відносин, безпосередньо пов'язаних з трудовими. При цьому поняття суб'єкта трудового права не є тотожним поняттю суб'єкта трудових правовідносин. Позаяк у суб'єкта трудових правовідносин, окрім суб'єктивних прав, наданих йому законодавством, є і конкретні права і обов'язки, набуті в таких правовідносинах. Вступаючи у ці відносини, особа, що володіє здібністю до праці, вже повинна бути суб'єктом трудового права, здатним нести права, обов'язки і відповідальність у межах цих відносин. Згідно з цим загально-визначеність моряка як суб'єкта права, що походить від робітника, буде відображати фізичну особу, що перебуває у трудових правовідносинах з роботодавцем – судовласником та користується відповідними суб'єктивними трудовими правами і обов'язками [5].

Становлення трудових відносин зародило появу приватного комерційного сектору, де велика кількість працездатного населення звільнялася з державних підприємств і влаштовувалася на роботу в комерційні структури. У результаті цього склалися інші правовідносини до праці і змінилися суб'єкти такого роду правовідносин. З одного боку, керівник як роботодавець, а з іншого – працівник, все це стосується і моряків. Вони в основному трудяться в комерційній сфері з тих же причин. Однак слід враховувати, що моряк – це особливий суб'єкт трудового права, позаяк на нього мають поширюватися відповідно і спеціальні норми права, які охоплюють міжнародні звичаї, правила і закони [15].

Аналіз трудових правовідносин показує, що одні автори вкладають у поняття трудової правосуб'єктності здатність до праволодіння ще не працюючої особи і праволодіння

працюючої особи (за загальним правилом обмежується його статутними суб'єктивними правами), водночас інші ототожнюють правосуб'єктність тільки зі здатністю працюючої особи до правоволодіння. Трудова правосуб'єктність являє собою правову категорію, що виявляє наявність прав і обов'язків, які безпосередньо витікають із закону щодо здібності громадян бути суб'єктами трудових правовідносин, набуваючи своїми діями права і створюючи для себе обов'язки, пов'язані із вступом у ці правовідносини [16].

При цьому правовий стан моряків у міжнародному праві визначається можливістю їх як суб'єктів бути учасниками відносин, що регулюються нормами права цієї трудової системи, їхній правовий стан розкривається через категорії правоздатності та дієздатності. Однак ці дві зазначені категорії термінологічно розрізняються не в усіх правових системах.

Так, наприклад в Англії та США дієздатність і правоздатність визначаються одним терміном "legal capacity" (правова здатність). У судовій практиці застосовується також термін "passive capacity" (пасивна правова здатність, що за смислом, який вкладають у це поняття англійські юристи, відповідає поняттю дієздатності, та "active capacity" (активна правова здатність), а також "capacity for performance of legal act" (здатність до здійснення правового акта), що означає дієздатність.

У французькому законодавстві між цими поняттями також немає чіткої термінологічної відмінності.

Германське цивільне уложення застосовує три терміни: "Rechtsfähigkeit" (правоздатність), "Geschäftsfähigkeit" (дієздатність) та "Deliktsfähigkeit" (деліктоздатність).

Стосовно моряка під правоздатністю розуміють його здатність бути носієм прав і обов'язків, що допускаються об'єктивним правом відповідної країни. Правоздатність може бути цивільною, яка притаманна кожній фізичній особі як життєздатній істоті і не залежить від її розумових здібностей, стану здоров'я та ін. Однак правоздатність може бути обмежена судом, зокрема, може бути винесене рішення про заборону займатися певною професією. Правоздатність припиняється зі смертю або оголошенням особи померлою на підставі презумпції безвісної відсутності протягом визначеного у законі терміну або ж (у деяких країнах) оголошенням судового рішення про безвісну відсутність.

Під дієздатністю моряка розуміють його здатність своїми діями набувати права та обов'язки. Аби бути дієздатним, він має усвідомлювати і правильно оцінювати характер і значення дій, які чинить, котрі мають правове значення, тобто ця правова властивість його як суб'єкта залежить від розумового стану. Законодавством більшості країн встановлено, що дієздатним у повному обсязі громадянин стає після досягнення визначеного законом віку, тобто повноліття. Саме досягнення певного віку є обов'язковою умовою для можливості працевлаштування на морському транспорті. Так, відповідно до національного морського права України для роботи у складі екіпажів суден такий вік має бути не меншим за вісімнадцять років. Аналогічний підхід закладений у міжнародних правових актах: у 1936 р. у рамках МОП прийнято Конвенцію № 58 «Про мінімальний вік на морі».

Національні морські законодавства самостійних держав допускають можливість роботи «іноземців» як членів екіпажів з вісімнадцяти років, що відповідають кваліфікаційним вимогам. Наприклад, ст. 53 КТМУ закріпило право іноземних громадян бути членами екіпажу (за винятком капітана) судна, зареєстрованого в Державному судновому реєстрі України або у Судновій книзі України. У Російській Федерації відповідно до ст. 56 КТМ до складу екіпажу судна під державним прапором «можуть входити іноземні громадяни та особи без громадянства», котрі не можуть обіймати посаду капітана судна, старшого механіка і радіоспеціаліста [17].

З формально-юридичної точки зору здатність людини до праці трансформується у здатність вступати у відповідні правові відносини і тим самим покладати на себе суб'єктивні права і обов'язки. При цьому напрям, за яким суспільство опосередкує фактичну здатність людини до праці, в юридичному плані визначається як трудова правоздатність і трудова дієздатність. Цю категорію – правоздатність і дієздатність – характеризують і як правовідносини, і як стан, передумову та умову правовідносин, особливу якість суб'єкта, своєрідне суб'єктивне право. Деякі автори розуміють під правоздатністю можливість бути суб'єктом права, інші, навпаки, вважають, що особа, вже визнана ним, набуває правоздатності. Треті признають правоздатність правовим зв'язком і не вважають її правовідносинами, оскільки неможливо ототожнювати здібність і те, для чого вона дана [18].

Моряки набувають дієздатності як суб'єкти своєї професії, коли отримують посвідчення особи моряка, що дозволяє бути носієм, а саме правоздатним до користування своїми специфічними правами та обов'язками. Згідно з цим моряк може укладати трудовий договір, де буде

однією зі сторін, а іншою буде судновласник, і статусу моряк як працівник набуде з моменту укладання трудового договору. Але щоб стати працівником, моряк повинен мати трудову правосуб'єктність, яка як категорія трудового права характеризується наявністю трьох елементів, які становлять в єдності її зміст: правоздатність, дієздатність і деліктоздатність. Трудова правоздатність – це забезпечена державою і встановлена законодавством про працю рівна можливість вступати в трудові та безпосередньо пов'язані з ними відносини. Трудова дієздатність – це встановлена законодавством про працю здатність і юридична можливість своїми діями здійснювати трудові права та обов'язки. У трудовому праві вони (правоздатність та дієздатність) неподільні та діють одночасно, на відміну від цивільного права, котре допускає існування правоздатності за відсутності дієздатності, коли можливість вступу в майнові відносини реалізується через представників. Це пов'язано з тим, що праця – особиста вольова діяльність моряка, здійснювана ним самим. Трудова праводієздатність доповнюється деліктоздатністю. Деліктоздатність як елемент трудової правосуб'єктності – це здатність суб'єкта трудового права відповідати за скоєні ним трудові (дисциплінарні та матеріальні) правопорушення. Правоздатність є елементарним, первинним правовим відношенням, позаяк вона становить необхідну умову для моряка як учасника правових відносин, що, по суті, є результатом реалізації права на здатність до праці. Правоздатність являє собою визнану державою можливість особи вступати в різні правові відносини. Реалізація цієї можливості щодо праці гарантується і юридично забезпечується тим, що держава покладає на судновласників обов'язок сприяти здійсненню моряками своїх прав. Як і будь-які правові відносини правоздатність має у своїй основі юридичний факт. Однією зі сторін трудових правовідносин може бути тільки громадянин – моряк, що має здатність до праці. Обов'язок виконувати доручену роботу він повинен здійснювати особисто і не має права передоручити її виконання іншій особі.

Трудова правоздатність є рівною для всіх, оскільки її обсяг визначається єдиною ознакою – особистою здатністю до праці, незалежно від статі, національності, раси, майнового стану, національного походження. Трудова правоздатність виникає, як правило, з досягненням вісімнадцятирічного віку, а в окремих випадках – з досягненням шістнадцяти, п'ятнадцяти чи навіть чотирнадцяти років (ст. 188 КЗпПУ).

Суб'єкти трудових правовідносин володіють і дієздатністю, яка є здатністю моряка своїми діями набувати для себе права і створювати для себе обов'язки. Трудова дієздатність настає з того ж віку, що й трудова правоздатність. Моряк може бути позбавлений трудової дієздатності повністю або частково лише за рішенням суду. У зв'язку з тим, що трудова правоздатність і трудова дієздатність настають одночасно з досягненням громадянином визначеного у законі віку, слід говорити про трудову праводієздатність як про єдине поняття. Тому трудове право і дієздатність виникають одночасно як єдина властивість, що утворює праводієздатність [14].

Досліджуючи правоздатність, одні автори роблять акцент на першій частині терміна – право – і доходять висновку, що правоздатність – це правовідносини або суб'єктивне право. Інші вважають правоздатність насамперед здатністю давати можливість бути суб'єктом права. Головне поняття правоздатності слід вбачати не в праві, а в здібності. Якщо розглядати її як право, то неможливо виявити носія кореспондуючих обов'язків: це не окрема людина, не організація, не держава, і на питання про склад таких обов'язків неможливо відповісти [19].

Правоздатність, по-перше, в загальному вигляді вказує на суб'єктивні права, які може набути громадянин, що бере участь у трудових правовідносинах, по-друге, вона розглядається як державний дозвіл на працю (юридична якість), по-третє, визначається як умова вільного вибору роду робіт і професій. Через особистий характер трудової діяльності здатність мати і самостійно здійснювати право на працю повинні співпадати в одній особі, інакше вона не може бути суб'єктом права. При цьому особистий характер правосуб'єктності моряка не допускає якої-небудь навіть відносної автономії її складників – правоздатності і дієздатності. У більш сучасній літературі з трудового права правоздатність розуміється як явище, що передуює виникненню правовідносин, та як здатність до правоволодіння, а також як здатність мати права й обов'язки, дієздатність при цьому як здатність суб'єкта своїми діями набувати і здійснювати свої права, обов'язки і нести відповідальність [20].

Чітке й однозначне розуміння основоположних правових категорій забезпечує ефективність правового регулювання трудових відносин серед різних категорій суб'єктів. Правосуб'єктність є однією з важливіших правових категорій у будь-якій галузі права, бо вона визначає здатність суб'єкта до правоволодіння. Особливого значення ця категорія набуває нині у сфері трудового права на міжнародному рівні, адже на сучасному етапі моряк може реалізовувати

конституційне право на працю за межами своєї країни, а також користуватися результатами чиєїсь праці різними засобами й на різних правових підставах. Тому важливим є однозначне розуміння того, що саме є правосуб'єктністю за трудовим правом і хто нею володіє. Але у сучасній науці трудового права є чимало проблемних питань щодо правосуб'єктності як категорії міжнародного трудового права. Правосуб'єктність як правова категорія визнає за моряком можливість бути учасником міжнародних правовідносин, тобто виступати суб'єктом права, а трудова правосуб'єктність визнає за ним здатність бути учасником правовідносин у сфері застосування найманої праці незалежно від національного чи міжнародного рівня.

На сучасному етапі у світовій спільноті право на працю визнано природним правом людини. Тому трудова правосуб'єктність визнається рівною мірою за всіма фізичними особами після досягнення ними певного віку. Законом також передбачено порядок виникнення й визнання трудової правосуб'єктності і роботодавця. Але для того щоб моряк набув трудові права й обов'язки, в наявності має бути не тільки визнана законом здатність мати зазначені права, а й необхідними мають бути його активні дії. Тобто, коли моряк досягає віку трудової правосуб'єктності, він набуває права реалізовувати свою здатність до праці. Для того щоб придбати конкретні суб'єктивні трудові права й обов'язки, моряк за власним вільним волевиявленням повинен вступити у трудове правовідношення, визначивши його рівень – національний чи міжнародний. У науці трудового права є досить поширеною точка зору, що правовий статус суб'єктів трудового права включає у себе: трудову правосуб'єктність, трудові права й обов'язки, юридичні гарантії цих прав і обов'язків, і відповідальність за порушення трудових обов'язків. Ця точка зору видається цілком обґрунтованою і переконливою. Одночасно у науці трудового права є твердження, що логічно було б саме правовий статус визначати як складову частину трудової правосуб'єктності. При цьому підкреслюється, що «...правосуб'єктність визначається як поєднання трьох компонентів – правоздатності, дієздатності та правового статусу» [12].

Висновки. Таким чином, можна цілком обґрунтовано зробити висновок, що саме трудова правосуб'єктність є складовою частиною правового статусу моряка у сфері міжнародного трудового права, але не навпаки, яка виступає необхідною передумовою виникнення трудових прав і обов'язків. За наявності трудової правосуб'єктності моряк є суб'єктом міжнародного трудового права, тому щоб мати цю можливість – стати суб'єктом міжнародних трудових відносин у сфері застосування найманої праці, моряк обов'язково повинен володіти трудовою правосуб'єктністю. Необхідно підкреслити, що трудова правосуб'єктність має виняткову важливість у сфері міжнародного трудового права, оскільки вона є вихідною, необхідною передумовою участі моряка у відносинах із застосуванням найманої праці, законодавчо надаючи йому можливість бути учасником цих відносин.

Список використаних джерел:

1. Баймурагов М.О. Міжнародне право. Харків : «Одіссей», 2002. С. 672.
2. Міжнародне право : навчальний посібник. / За ред. М.В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с. URL: <http://studrada.com.ua/content/1>.
3. Костылев И.И. Мотивация к выбору морской профессии как залог безопасности мореплавания. *Материалы XIII Международного семинара «Качественное судоходство: стандарт XXI века. Человек и море: долгий путь к гармонии»*. 20–21 октября 2010 г. Санкт-Петербург. URL: www.rs-head.spd.ru.
4. Лунц Л.А. Курс международного частного права. В 3 т. Москва : Спарк, 2002. С. 576.
5. Черданцев А.Ф. Теория государства и права : учебник для вузов. Москва, 2002. С. 292–297.
6. Черниенко С.В. Личность и международное право. Москва, 1974. С. 15.
7. Працівники як суб'єкти. Трудове право: конспект лекцій. URL: <http://studentu-vuza.ru/trudovoe-pravo/konspekt-lektsiy/materialnaya-otvetstvennost-rabotnika.html>.
8. Захарова Н.В. Индивид – субъект международного права. *Современное государство и право*. 1989. № 11. С. 114.
9. Міжнародне право : навчальний посібник / за ред. М.В. Буроменського. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
10. Алексеев С.С. Общая теория права. Т. 2. 1982. С. 138–139.
11. Буткевич В.Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / В.Г. Буткевич, В.В. Мисик, О.В. Задорожній ; За ред. В.Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002.
12. Бекашев Д.К. Міжнародно-правове регулювання праці моряків : дисертація кандидата юридичних наук : 12.00.05. Москва, 2001. 221 с.

13. Фельдман Д.И. Международная правосубъектность: Некоторые вопросы теории / Под редакцией Д.И. Фельдмана. Москва, 1971. С. 14.
14. Шемякін О.М. Міжнародне приватне морське право. Одеса : ЛАТСТАР, 2000. 272 с.
15. Маврин С.П. Работник как субъект трудового права / С.П. Маврин, Е.Б. Хохлов. *Правоведение*, 1996. № 4.
16. Гайворонський В.М. Міжнародне приватне право : навчальний посібник / За ред. В.М. Гайворонського, В.П. Жушмана. Київ : Юрінком Інтер, 2007. 368 с.
17. Скобелкин В.Н. Трудовые правоотношения. Москва, 1999. 152 с.
18. Лазор Л.И. Трудовые правоотношения. 2011. URL: http://dspace.snu.edu.ua:8080/.../109/..._187.pdf.
19. Фізичні особи як суб'єкти. МПП. URL: http://http://librar.org.ua/sectionsr_46203.html.
20. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть : учебник. Москва, 1996. 152 с.